

ทฤษฎีและการปฏิบัติการของ “นวัตกรรมสังคม”

ดร.สุนทร คุณชัยมัง*

บทคัดย่อ

ด้วยคำและความหมายของคำว่า นวัตกรรมสังคม เป็นคำที่มีลักษณะพลวัต ไม่หยุดนิ่ง ตั้งอยู่บนฐานที่มาของการแก้ไขปัญหาสังคมที่มีอยู่ (ในเรื่องนั้นๆ) ไม่ใช่จะเกี่ยวข้องเฉพาะแต่เรื่อง ความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการบริษัท (Corporate Social Responsibility) หรือวิสาหกิจ เพื่อสังคม (Social Enterprise) เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในเบื้องต้นต่อเรื่องนวัตกรรมสังคม บทความนี้จึงมุ่งอธิบายคุณลักษณะทางทฤษฎีของนวัตกรรมสังคมเป็นสำคัญ โดยเริ่มจากการ ทำความเข้าใจต่อคุณลักษณะของนวัตกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมกับสังคม และ นำเอาการจัดกลุ่มทฤษฎีนวัตกรรมสังคมของนิอะ โชอิ และสัตยจิต มะจุมดาร์ (Nia Choi and Satyajit Majumdar) ซึ่งได้รวบรวมการอธิบายแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยนวัตกรรมสังคมไว้ 7 กรอบด้วยกัน คือ 1) กรอบสังคมวิทยา (The sociological perspective) 2) กรอบการค้นหาคิดสร้างสรรค์ (The creativity research perspective) 3) กรอบการประกอบการ (The entrepreneurship perspective) 4) กรอบสวัสดิการ (The welfare economics perspective) 5) กรอบเน้นการปฏิบัติ (The practice-led perspective) 6) กรอบจิตวิทยาชุมชน (The community psychology perspective) 7) กรอบเขตแดนของการพัฒนา (The territorial development perspective)

Abstract

This article aims to explain the definition of social innovation and theory of social innovation. As the word of innovation implies dynamicity, it is not merely an extension from corporate social responsibility or social enterprise.

*ผู้อำนวยการมูลนิธิสยามมาชีพ และผู้ร่วมก่อตั้งองค์กรเพื่อการริเริ่มธุรกิจเพื่อสังคมแห่งประเทศไทย

This article points out the character of innovation, innovate and social relations, and links the grouping concept and theory of social innovation perspective given by Nia Choi and Satyajit Majumdar, who illustrated 7 perspectives of social innovation, namely: 1) Sociological perspective; 2) Creativity research perspective; 3) Entrepreneurship perspective; 4) Welfare economics perspective; 5) Practice-led perspective; 6) Community psychology perspective; and , 7) Territorial development perspective.

ความสำคัญของนวัตกรรม

ปัจจุบัน คำว่า “นวัตกรรม” (Innovation) และ “นวัตกรรมสังคม” (Social Innovation) มีการใช้กันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น ยิ่งมีการพูดถึงการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยของดิจิทัล คำว่านวัตกรรมและนวัตกรรมสังคม ก็มักจะถูกกล่าวถึงบ่อยครั้งขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะผลของความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและความเข้มข้นของการสื่อสาร ได้สร้างโอกาสให้มีการประดิษฐ์ คิดค้น และผลิตสิ่งของทดแทนผลิตภัณฑ์และบริการเก่าๆ ทั้งที่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป และแบบเปลี่ยนแปลงไปโดยฉับพลัน จะเห็นตัวอย่างได้จากเครื่องถ่ายภาพเอกสาร ที่ไม่ได้ทำหน้าที่แทนเครื่องโรเนียวเช่นในอดีตแรกเริ่ม แต่ยังทำหน้าที่เป็นโรงพิมพ์ขนาดเล็ก พร้อมให้บริการเป็นโทรสารได้อีกด้วย หรือการเปลี่ยนการจัดเก็บข้อมูลจากแผ่นดิสก์ไปสู่การเก็บไว้ในระบบโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ปรากฏการณ์เหล่านี้ เป็นก้าวกระโดดครั้งสำคัญของเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร และส่งผลต่อเนื่องไปยังความเข้มข้นของความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ที่จะได้รับผลจากความสามารถในการบริการของผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเหล่านั้น การเปลี่ยนแปลงและการจัดระเบียบทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่นี้ มาनुเอล คาสเทลส์ (Manuel Castells) ระบุว่า “...เป็นผลของการบวกรวมระหว่างนวัตกรรมของเทคโนโลยีและการกำหนดคุณค่าของสังคม...” (Castells, 1998)

การสรุปของคาสเทลส์ข้างต้น ได้ชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องระหว่างเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์และบริการ และผลที่เกิดขึ้นต่อสังคมโดยต่อเนื่อง ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัต ย้อนกลับไปกลับมาอย่างเข้มข้น รวดเร็ว และคึกคัก ระหว่างการยอมรับของสังคมกับการพัฒนาเทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์และบริการนั้นๆ ซึ่งเท่ากับเป็นการอธิบายผลที่มีต่อกัน หรือความเกี่ยวข้องของนวัตกรรมและนวัตกรรมสังคม ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นเรื่องที่บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักที่จะอธิบายเรื่องนี้เป็นสำคัญ

คำ และความหมาย

นวัตกรรม เป็นคำที่มีความหมายกว้าง และมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ยึดโยงในหลายมิติ สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ อธิบายคุณลักษณะของนวัตกรรม ว่ามีองค์ประกอบ 3 ประการ สำคัญ คือ 1) ความใหม่ (Newness) หมายถึง สังคมยอมรับว่ามีสิ่งใหม่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็ นผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการการทำงานขององค์กร 2) สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Economic benefits) หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะสามารถวัดเป็นตัวเงินโดยตรงหรือวัดเป็น มูลค่าโดยเปรียบเทียบ 3) สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากความรู้และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and creativity idea) ไม่ใช่การลอกเลียนแบบหรือการผลิตซ้ำ ในขณะที่เดียวกัน ก็จัดกลุ่ม คุณลักษณะเพื่อประกอบการอธิบายถึงความหลากหลายในความหมายของนวัตกรรม โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน คือ 1) จัดกลุ่มตามเป้าหมายของนวัตกรรม โดยจัดเป็น “นวัตกรรมผลิตภัณฑ์” (Product innovation) เช่น การคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เป็นรุ่นๆ ของ รถยนต์ เครื่องบิน หรือ ยานอวกาศ ฯลฯ และ “นวัตกรรมกระบวนการ” (Process innovation) เช่น การจัดระบบ ระเบียบการบริหารงานองค์กรแบบแบ่งงานกันทำของระบบฟอร์ด (Fordism) 2) จัดกลุ่มตาม ระดับของการเปลี่ยนแปลง โดยจัดเป็น “แบบค่อยเป็นค่อยไป” (Incremental innovation) เช่น การเปลี่ยนโทรศัพท์มือถือจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งมักจะปรับปรุงบริการเพิ่มเติมจากรุ่นที่ ออกสู่ตลาดและใช้งานมาในระยะหนึ่ง เพื่อปรับปรุงความสามารถการบริการให้สอดคล้องกับตลาด มากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงเป็นบริการของผลิตภัณฑ์ในยี่ห้ออื่นๆอยู่ การจัดกลุ่มนวัตกรรมตามระดับ ของการเปลี่ยนแปลงอีกแบบหนึ่ง จะเป็น “แบบตัดขาด/รุนแรง (Radical innovation) ไปจาก ผลิตภัณฑ์และบริการเดิมที่เคยมีในเรื่องนั้นๆ โดยสร้างผลิตภัณฑ์และบริการแบบใหม่แทน เช่น การสร้างเครื่องมือช่วยสืบค้นข้อมูลในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่เรียกกันว่า “เสิร์ชเอนจิน” (Search engine) แทนการสืบค้นข้อมูลแบบเดิม ซึ่งจะต้องใช้เวลา และกระบวนการที่ยุงยาก มากกว่า 3) จัดกลุ่มตามพื้นที่ของผลกระทบ โดยจัดเป็น “นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี” (Technology innovation) เช่น การพัฒนาหุ่นยนต์ทำงานแทนคนงานในโรงงาน และ “นวัตกรรมด้าน การจัดการ” (Administrative innovation) เช่น การพัฒนากระบวนการจัดการแบบ Six sigma 4) จัดกลุ่มตามระดับความสามารถ โดยจัดเป็น (1) นวัตกรรมในระดับองค์กร (Organization’s innovativeness) ซึ่งเป็นเรื่องของระดับความสามารถของการทำงานทั้งองค์กร เช่น การเป็น บริษัทชั้นนำของโลก (2) นวัตกรรมในระดับบุคคล (Individual’s innovativeness) ซึ่งเป็น เรื่องของความสามารถส่วนตัวของคณาฯนั้น ไม่ใช่ของคณะหรือองค์กร (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ, 2553)

จากการอธิบายข้างต้น จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบและการอธิบายถึงคุณลักษณะอย่างใด อย่างหนึ่งของนวัตกรรม เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดกรอบศึกษา ไม่เช่นนั้นแล้ว จะทำให้การสื่อสารในเรื่องนั้น นำไปสู่ความไขว้เขวได้

นวัตกรรมกับสังคม

นวัตกรรมกับสังคม เป็นปฏิสัมพันธ์ที่แยกออกจากกันไม่ได้ ดังจะเห็นได้จากการอธิบายเรื่องการประกอบการสร้างสังคม ของ The National Endowment for Science, Technology and the Arts หรือ NESTA ของอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้บัญญัติศัพท์คำว่า “ผู้ประกอบการนวัตกรรม” (Innovative entrepreneurs) ขึ้น ซึ่งหมายถึง นวัตกรรมที่นำไปสู่การสร้างความสามารถในการประกอบการ และมีผลต่อการสร้างเศรษฐกิจใหม่ๆขึ้นในสังคม ทั้งในระดับองค์กร ในภาคส่วนของธุรกิจ และในระดับเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ, 2553) จะเห็นได้ว่า นวัตกรรม ไม่ได้จำกัดความเกี่ยวข้องไว้ในระดับผลิตภัณฑ์ และการจัดการภายในองค์กรหรือระดับองค์กร เท่านั้น ยังมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ หรือของสังคมโดยรวม อีกด้วย

ผลิตภัณฑ์และบริการที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ๆ จะเป็นที่ยอมรับและใช้งานกันแพร่หลายหรือไม่ ผลิตภัณฑ์และบริการนั้นๆ จะต้องผ่านกระบวนการผลักดันเข้าสู่ตลาด ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับสังคม 5 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่ 1) การอธิบายถึงลักษณะข้อมูลความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมที่เกิดขึ้น (Knowledge) 2) การกระตุ้นชักชวน/แนะนำ (Persuasion) 3) การตัดสินใจของบุคคลหรือกลุ่ม (Decision) 4) การใช้ปฏิบัติจริง (Implementation) 5) การยืนยัน (Conformation) (Roger, 1983) ในขณะเดียวกัน สังคมจะให้การยอมรับสิ่งที่คิดค้นและนำเสนอเหล่านั้นหรือไม่ ก็จะขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านั้น สามารถตอบสนองการจัดการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่หรือสร้างคุณค่าใหม่ๆแทนสิ่งที่มีอยู่แต่เดิมได้หรือไม่ (เป็นหลักการสำคัญว่าด้วยการทดแทนหรือแทรกแซงทางสังคม -Social intervention) (Brest, 2010) ผลิตภัณฑ์และบริการ ที่สังคมไม่ยอมรับนั้นจะเป็นเพียงสิ่งของที่เรียกกันว่า “สิ่งประดิษฐ์” (Invention) เท่านั้น จึงเท่ากับว่าคำว่า “นวัตกรรม” (Innovation) จะผนวกความเป็นสังคมไว้ใน การยอมรับของสังคม (Social recognition) อยู่แล้ว ในขณะเดียวกันก็ยังคงรวมความหมายถึงการยอมรับใน “ความใหม่” ที่เข้าไปแทนที่ “ความเก่า” อีกมิติหนึ่งด้วย

ในที่นี้จะยกตัวอย่างของการปฏิบัติการว่าด้วยนวัตกรรมกับสังคมตามกรณีข้างต้นจากการปรากฏตัวของ Facebook ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์และบริการของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลการสื่อสาร ที่ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการลำเลียงข้อมูลข่าวสารจากผู้ผลิตไปยังผู้รับร่วมและแทน “การสื่อสารมวลชน” (Mass media) ซึ่งเป็นการสื่อสารที่มีอยู่เดิม การทำหน้าที่บริการของ Facebook เป็นที่ยอมรับและได้รับความนิยมจากผู้คนทั่วโลกอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง หลังจากเปิดทดลองใช้งานสำหรับการค้นหาข้อมูลของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ในปี ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) ที่มีผู้ใช้งานเริ่มต้นเพียง 450 คน จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2560) มีคนใช้งานจากทุกเพศ วัย อาชีพ และสถานภาพทางสังคมทั่วโลก ประมาณ 2,000 ล้านคน Facebook

ได้ทำหน้าที่สื่อสาร รายงานความเป็นไปของสังคมจากที่ๆหนึ่งไปยังอีกที่ๆหนึ่ง ตามรัศมีของการบริการของเครือข่ายเทคโนโลยี ซึ่งเป็นทั้งโครงสร้างของการสื่อสารและโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคม การทำงานของ Facebook ได้เปลี่ยนบทบาทของการสื่อสารที่มีบรรณาธิการข้อมูล ที่มีตัวกลางทำหน้าที่คัดกรองข้อมูลข่าวสารจากผู้ผลิตไปยังผู้รับสาร ไปเป็นการผลิต ส่งและรับสารกันโดยตรงของคนในสังคมที่เคยเป็นผู้รับสารแต่เพียงด้านเดียวมาก่อน ในขณะที่มีการใช้บริการ Facebook นั้น สมาชิกในเครือข่ายทางสังคมได้สื่อสารกันโดยไม่พึ่งพาผู้ทำหน้าที่ตัวกลาง/คัดกรอง จึงเท่ากับว่า การสื่อสารแบบใหม่นี้มีการสถาปนาโครงสร้างของการสื่อสารขึ้นใหม่ไปแทนที่โครงสร้างการสื่อสารแบบเดิมที่มีตัวกลาง/คัดกรอง เคยทำหน้าที่อยู่ หรือจะพูดในทำนองเดียวกันได้ว่า การสื่อสารโดยโครงสร้างใหม่ของสังคมโดย Facebook นั้น ได้ลดบทบาทความสำคัญของตัวกลาง/คัดกรองข้อมูลและความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิมลงไป ไม่ว่าจะเป็นบรรณารักษ์ของห้องสมุด บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ แม้กระทั่งผู้ดำเนินรายการสนทนาหรือเวทีเสวนา ฯลฯ

กรณีตัวอย่างของ Facebook ข้างต้น ยังแสดงให้เห็นพัฒนาการของการใช้ประโยชน์ของเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่แต่เดิมใช้ประโยชน์กันในแวดวงการศึกษาของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ฮาวาร์ด และมหาวิทยาลัยชั้นนำของอเมริกา ไปยังการใช้งานของประชาชนในสาขาอาชีพต่างๆ ทั่วโลก ทั้งใช้สำหรับการค้นคว้าข้อมูล รับส่งข้อมูลข่าวสาร สนทนาการในชีวิตประจำวัน และการใช้งานในวงการธุรกิจ จึงนับได้ว่า Facebook และเทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นปฏิบัติการของนวัตกรรมกับสังคมที่สร้างผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีพลวัต

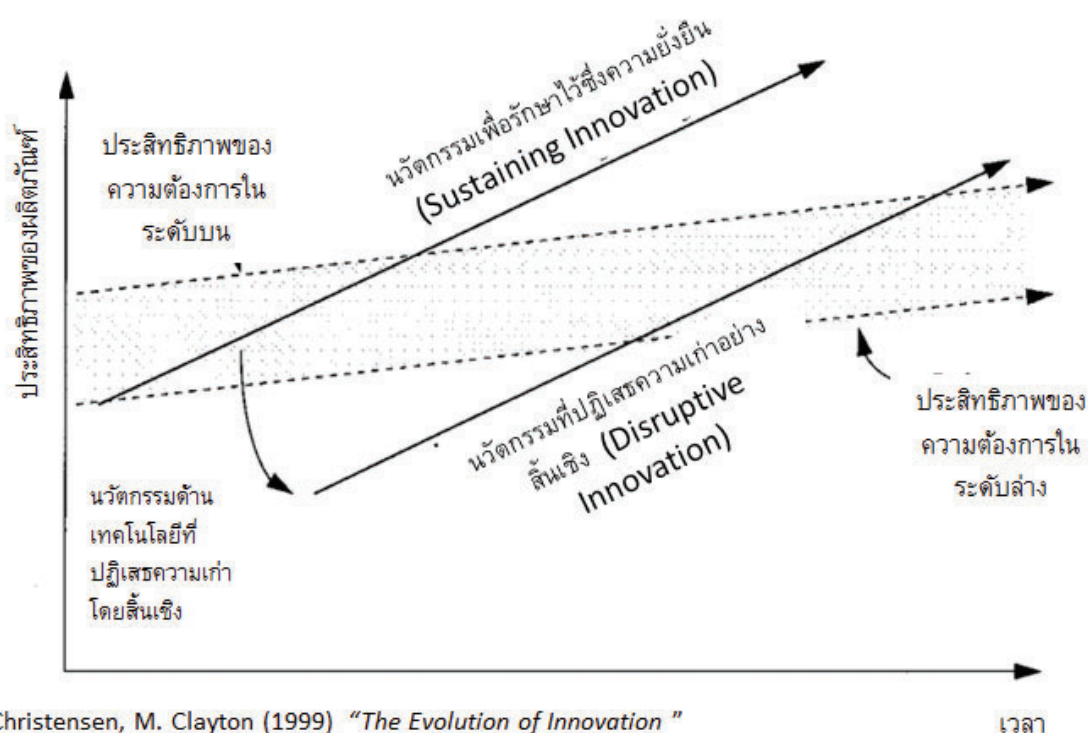
การปฏิวัติความเก่าอย่างสิ้นเชิง (Disruptive innovation) กับนวัตกรรมสังคม

นวัตกรรม ที่มีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคม ทั้งการเปลี่ยนแปลงแบบตัดขาด/เฉียบพลัน เช่น การใช้ค้นคว้าข้อมูลการวิจัยโดยเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและเครื่องมือแบบเสิร์ชเอนจินแทนการเดินทางไปสืบค้นข้อมูลจากห้องสมุดและการพึ่งพาบริการของบรรณารักษ์ หรือการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป เช่น จากการพัฒนาการให้บริการเพิ่มเติมของ Facebook จากเดิมที่มีการมีส่วนร่วมของการใช้งาน เพียงกด Like กับ Comment แต่ต่อมาได้เพิ่ม Share และ Live Program เข้าไปอีก เหมือนกับเป็นการปรับปรุงรถยนต์แต่ละรุ่น เป็นชุดของซีรีส์ไป ฯลฯ

เคลย์ตัน คริสเตนเซน (Clayton M. Christensen) อธิบายเรื่องนวัตกรรม โดยอิงการเปลี่ยนแปลงแบบตัดขาด/เฉียบพลัน ซึ่งจะต้องมีการลงทุนเพื่อวิจัยทดลองหรือจัดทำต้นแบบ จะดำเนินการไปว่า ปกติโดยทั่วไปของการลงทุนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตของผลิตภัณฑ์และบริการ หรือเพิ่มความสามารถของเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคที่

มีกำลังซื้อ ซึ่งมักจะเป็นความต้องการของตลาดส่วนบน (High end of the market) คริสเทนเซน เรียกการพัฒนาแบบนี้ว่า “นวัตกรรมเพื่อรักษาไว้ซึ่งความยั่งยืน” (Sustaining Innovation) เขาเห็นว่า การพัฒนาและการสนองตอบของเทคโนโลยีนี้ จะละลายความต้องการทางการตลาดใน ระดับล่าง (Low end of the market) ที่มักจะขยายตัวจากประสิทธิภาพของการจัดการของรัฐ และ จะทำให้มีกำลังซื้อเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เมื่อความต้องการเหล่านี้ มีขนาดใหญ่ขึ้น จะทำให้เกิดเทคโนโลยี ชุดใหม่ๆ เพื่อไปผลิตสินค้าและบริการตอบสนองตลาดในระดับล่าง แต่การผลิตและบริการที่เกิดขึ้นใหม่ สำหรับตลาดใหม่นี้จะไม่ได้เกิดจากการปรับปรุงเทคโนโลยีแบบเดิม กลับจะเป็นโอกาสของ การสร้างนวัตกรรมใหม่ด้านเทคโนโลยี คริสเทนเซน เรียกนวัตกรรมเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่นี้ว่า “นวัตกรรมของการปฏิเสธความเก่าอย่างสิ้นเชิง (Disruptive Innovation) (Christensen, 1999)

วิถีของประสิทธิภาพความต้องการทางตลาดกับการตอบสนองของเทคโนโลยี

Christensen, M. Clayton (1999) "The Evolution of Innovation " ,The Technology Management Handbook, Editor-In-Chief, Richard C. Dorf , CRC Press LLC : 3-7

นวัตกรรมของการปฏิเสธความเก่าอย่างสิ้นเชิง ได้ทำให้เกิดโอกาสของธุรกิจใหม่ๆ ที่มีผู้นำเอานวัตกรรมในลักษณะนี้ไปสร้างเป็นธงนำของการเติบโตของกิจการ (Innovative-driven growth) เช่น Intel ซึ่งเป็นบริษัทที่ผลิตหน่วยประมวลผลข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่ใช้งานกับคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล ที่ก่อนหน้านั้นบริษัทขนาดใหญ่ในธุรกิจนี้จะให้บริการด้วยระบบที่มีอุปกรณ์ขนาดใหญ่ Southern New Hampshire University ที่บุกเบิกศูนย์ป่มเพาะด้านนวัตกรรม

โดยระบบออนไลน์และการเปิดพื้นที่มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลาง และบริษัท Salesforce.com ซึ่งเป็นบริษัทที่จัดตั้งขึ้นโดยการริเริ่มของบริษัท Oracle ซึ่งเป็นกิจการชั้นนำในธุรกิจการจัดการฐานข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อให้บริการโปรแกรมจัดการลูกค้าสัมพันธ์ (Christensen, Raynor, and McDonald, 2015)

ในกรณีของไทย นวัตกรรมของการปฏิเสธความเก่าอย่างสิ้นเชิง ที่เกิดขึ้นจากการที่เทคโนโลยีที่มีอยู่มุ่งไปพัฒนาบริการตอบสนองต่อตลาดบนแต่เพียงอย่างเดียว จนละเลยและเปิดโอกาสให้เกิดเทคโนโลยีใหม่เพื่อสนองต่อบริการระดับล่าง จะเห็นได้จาก รถซาเล้งที่เป็นการดัดแปลงมอเตอร์ไซค์ (อาจจะรวมวินมอเตอร์ไซค์) สำหรับการขนส่งประจำซอยในเมือง หรือการต่อเติมส่วนบรรทุกและการใช้ประโยชน์สำหรับการขนส่งหรือเดินทางของรถอีแต่นของคนในชนบท เครื่องจักรกลทางเกษตรบางรายการ เช่น เครื่องปลูกอ้อย เครื่องปลูกข้าว เครื่องเกี่ยวข้าว ที่บริษัทขนาดเล็กและบริษัทใหม่ๆ ได้ร่วมพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการเป็นธุรกิจ ล้วนแต่เป็นตัวอย่างของการปฏิเสธความเก่าอย่างสิ้นเชิงของคริสเตนเซน ตามที่ได้อธิบายข้างต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการตอบสนองความต้องการทางการตลาด ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปรับปรุงเทคโนโลยีเดิมแล้ว ยังเป็นการสร้างความใหม่ขึ้นพร้อมๆ กับการจัดการปัญหาทางสังคมที่ดำรงอยู่

การจัดการปัญหาทางสังคมในภาคส่วนสังคมที่ดำเนินการโดยองค์กรของขบวนการทางสังคมหรือวิสาหกิจเพื่อสังคม ก็มีปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะของกระบวนการปฏิเสธความเก่าโดยสิ้นเชิงที่เกิดขึ้นในภาคส่วน ตามการอธิบายของ คริสเตนเซน ข้างต้น เช่น เดียวกัน โดย เจฟฟ์ มุลแกน (Geoff Mugan) อธิบายว่าการจัดสวัสดิการทางสังคม (Social welfare) ของรัฐ ในยุคต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น ไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีความสามารถเพียงพอ ปัญหาเหล่านั้น ได้นำไปสู่การจัดการด้วยกระบวนการใหม่ของภาคธุรกิจและสังคม เช่น การจัดตั้งสหกรณ์ของ โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen) การจัดการที่อยู่อาศัยและการจัดการชุมชนของ อ็อคตาเวีย ฮิลล์ (Octavia Hill) การบริการมหาวิทยาลัยเปิดและการสร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) ของไมเคิล ยัง (Michael Young) ปัจจุบันยังจะเห็นถึงกระบวนการทำงานของขบวนการทางสังคมที่ทำหน้าที่จัดการแก้ไขปัญหาทางสังคมด้วยตนเอง แทนที่จะรอการจัดการโดยรัฐอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจการธนาคารกรามีนและธุรกิจเพื่อสังคม (Grameen Bank & Social Business) ของมุฮัมหมัด ยูนุส (Muhammad Yunus) เจ้าของรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ ค.ศ. 2006 การปลูกต้นไม้ อนุรักษ์ดินและน้ำเพื่อการผลิตในระดับชุมชนของวังการี มาไธ (Wangari Maathai) เจ้าของรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ ค.ศ. 2004 ที่ได้จัดตั้งขบวนการแนวร่วมสีเขียว (Green Belt Movement :GBM) และการพัฒนาชุมชนตามแนวคิดที่ว่าด้วยชุมชนพึ่งพาตนเองของชุมชนในชิคาโก ตามแนวคิดและการรณรงค์ของซัล อลินสกี (Saul Alinsky) ก็เป็นตัวอย่างของการจัดการตนเองของชุมชน โดยไม่รอการจัดการโดยรัฐ (Mulgan, 2006)

ในกรณีของไทย นวัตกรรมของการปฏิเสธความเก่าอย่างสิ้นเชิงในภาคส่วนสังคม ก็จะได้เห็นได้จากการรณรงค์การสร้างบ้านดินและการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง หันไปใช้ชีวิตแบบอยู่กินอย่างง่าย ๆ ในชนบทของโจน จันโต ที่เป็นตัวอย่างของการปฏิเสธการใช้ชีวิตตามกระแสหลักของสังคม ที่ทำงานในระบบองค์กร พึ่งพาการจ้างงานระบบเงินเดือน อาศัยและใช้ชีวิตประจำวันแบบบริโภคนิยม ฯลฯ การจัดกลุ่มสังคมจะยอมรับแบบพัฒนาครบวงจรชีวิตของครูชบ ยอดแก้ว ฯลฯ

กระบวนการนวัตกรรมของการปฏิเสธความเก่าอย่างสิ้นเชิง จะเป็นเส้นแบ่งของการเปลี่ยนแปลงหรือจุดตัดความแตกต่าง ระหว่างแนวทางเก่ากับใหม่ กระแสหลักกับทางเลือก พึ่งพาเทคโนโลยีแบบเดิมกับการสร้างขึ้นใหม่ รวมทั้งระหว่างการจัดการโดยรัฐกับทางเลือกในการจัดการตนเองของขบวนการทางสังคม จุดเปลี่ยนหรือจุดตัดนี้ โทมัส คูห์น (Thomas Kuhn) ก็ได้ใช้อธิบายถึงการเปลี่ยนผ่านยุคสมัยของสังคม (Social transformation) ที่หมายถึง การก้าวพ้นไปจากยุคเก่าโดยสิ้นเชิง เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง การเปลี่ยนผ่านนี้จะเห็นได้จากการอธิบายเรื่อง “จากอุตสาหกรรม 1.0 ถึงอุตสาหกรรม 4.0” ของเคล้าส์ ชวาบ (Klaus Schwab) ผู้ก่อตั้งและประธานเจ้าหน้าที่บริหารของ World Economic Forum ที่บอกว่า ยุคสมัยของการปฏิวัติอุตสาหกรรมของโลกมี 4 ยุคด้วยกัน คือ การปฏิวัติครั้งที่หนึ่ง เริ่มในช่วงปี ค.ศ.1784 เป็นยุคที่อุตสาหกรรมค้นพบกลไกขับเคลื่อนอุตสาหกรรมด้วยเครื่องจักรไอน้ำ การปฏิวัติครั้งที่สอง ในช่วงปี ค.ศ. 1900 เป็นยุคสมัยที่อุตสาหกรรมพึ่งพากระบวนการบริหารจัดการแบบแบ่งงานกันทำและการผลิตสินค้าแบบการผลิตขนาดใหญ่ (Mass production) ซึ่งต้องอาศัยพลังงานไฟฟ้า การปฏิวัติครั้งที่สาม ในช่วงปี ค.ศ. 1969 เป็นยุคสมัยที่พึ่งพาอิเล็กทรอนิกส์และระบบเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร เพื่อพัฒนาการผลิตแบบอัตโนมัติ และการปฏิวัติครั้งที่สี่ เป็นยุคสมัยปัจจุบันที่โลกกำลังเดินหน้าไปด้วยเครือข่าย/โครงสร้างของระบบคอมพิวเตอร์ (Schwab, 2016) การอธิบายเรื่องประเทศไทย 4.0 ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตร (Thailand 1.0) ไปสู่สังคมอุตสาหกรรมเบา (Thailand 2.0) อุตสาหกรรมหนัก (Thailand 3.0) และกำลังก้าวเข้าสู่ยุคสมัยของสังคมดิจิทัล (Thailand 4.0) (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2559) ก็เป็นการอธิบายตามหลักว่าด้วยนวัตกรรมของการปฏิเสธความเก่าอย่างสิ้นเชิงเช่นเดียวกัน

ลักษณะทางทฤษฎีของนวัตกรรมสังคม

จากการอธิบายตามลำดับข้างต้น จะเห็นว่า นวัตกรรมสังคม นั้น จะมีคุณลักษณะเดียวกันกับนวัตกรรมโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมกระบวนการ นวัตกรรมเทคโนโลยี นวัตกรรมการจัดการ ฯลฯ ที่เป็นเรื่องของปฏิเสธความเก่าพร้อมๆ กับการยอมรับความใหม่ เป็นการสร้างสรรค์ และมีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ในกรณีของนวัตกรรมสังคมนั้น จะเกิดขึ้นบนพื้นที่และกระบวนการของภาคส่วนทางสังคมเป็นหลักสำคัญ อย่างไรก็ตาม

ก็ตาม นวัตกรรมสังคมยังมีรายละเอียดที่มากกว่านั้น คือ มีลักษณะพลวัต ไม่หยุดนิ่ง เป็นเรื่อง ภาพรวม ไม่ใช่เหตุการณ์เฉพาะ มีความเป็นกึ่งปฏิบัติการและกึ่งทฤษฎี (Quasi-Concept) (Bernard, 1999)

การอธิบายเรื่องนวัตกรรมสังคม จึงมีความแตกต่างกันไปตามความเกี่ยวข้องของบริบท ใดๆก็ตามเพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของนวัตกรรมสังคม นีอะ โซอิ และสัตยจิต มะจุมดาร์ (Nia Choi and Satyajit Maumdar) ได้รวบรวมการอธิบายแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรม สังคม และประมวลไว้ 7 กรอบ (Choi and Majumdar, 2015) ประกอบด้วย

1. กรอบทางสังคมวิทยา (The Sociological Perspective)

กรอบทางสังคมวิทยา จะให้ความสำคัญต่อการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งระดับปฏิบัติ ระดับโครงสร้าง เน้นการพิจารณาถึงปัจจัย หรือความเกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่ วิวัฒนาการของสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social evolution and social change) โดยจะศึกษาการเปลี่ยนทางสังคมทั้งเชิงบวกและลบ ขยายความเกี่ยวข้องไปโยงกับหลักคุณธรรม และจริยธรรมที่ควรจะมีในการดำเนินธุรกิจและภาคเศรษฐกิจ นอกจากนั้นคำว่าสังคม ยังจะหมายถึง ความสำคัญต่อสังคมในระยะยาวอีกด้วย

นักวิชาการในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย เช่น วูฟกัง ซาพฟ์ (Wolfgang Zapf) กาทรีน กิลล์วอลด์ (Katrin Gillwald) ริสโต ไฮสกาลา (Risto Heiskala) อเล็กซานเดอร์ เคสเซลริง และ มิเชลา ลีทเนอร์ (Alexander Kesselring and Michaela Leitner) เจอร์เกน โฮวาลด์ท์ และไมเคิล ชวาร์ซ (Jurgen Howaldt and Michael Schwarz)

2. กรอบการวิจัยความคิดสร้างสรรค์ (The Creativity Research Perspective)

กรอบคิดนี้ จะให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของการบริหารนวัตกรรมสังคม โดยค้นหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์ การกำหนดประเด็นทางสังคม การสร้างการ ยอมรับ การแปรผล และการเผยแพร่กระจายนวัตกรรมออกไปสู่สังคมวงกว้าง จะอธิบายถึง นวัตกรรมสังคมว่าจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม การจัด ระเบียบของสังคม และความต่อเนื่องของการดำเนินงานเป็นสำคัญ

ยกตัวอย่าง การสื่อสารแนวคิดใหม่ๆอย่างต่อเนื่องที่สามารถสร้างการยอมรับของสังคม ได้ ของมาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther) เฮนรี ฟอร์ด (Henry Ford) และคาร์ล มาร์ก (Karl Marx) หรือการนำเอาแนวปฏิบัติของกิจการลูกเสือที่มีการกำกับงานด้วยตนเอง (Self-abuse) ไปใช้ เพื่อการต่างๆ เช่น การปล่อยสินเชื่อกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) (Mumford, 2002, อังไน Choi and Majumdar, 2015) นักวิชาการที่โดดเด่นกลุ่มนี้ ประกอบด้วย ไมเคิล มัมฟอร์ด (Michael Mumford) และพีเตอร์ โมเอิร์ทล์ (Peter Moertl)

3. กรอบการประกอบการ (The Entrepreneurship Perspective)

กรอบคิดที่ว่าด้วยการประกอบการ และการประกอบการสังคม (Social Entrepreneurship) เป็นกรอบสำหรับการอธิบายเรื่องนวัตกรรมสังคมที่โดดเด่นมาก มีการพัฒนาที่เน้นเฉพาะเรื่องนี้โดยเฉพาะ โดยมีการสถาปนาเป็นสำนัก ที่เรียกว่า “วิทยาลัยนวัตกรรมเพื่อการประกอบการสังคม” (Social innovation school of social entrepreneurship) แนวคิดสำคัญของกรอบคิดนี้ สร้างทฤษฎีการเป็นผู้ประกอบการของโจเซฟ ชุมปีเตอร์ (Joseph Schumpeter’s theory) ที่ชื่อว่า “ผู้ประกอบการ คือ ผู้สร้างนวัตกรรม” (Entrepreneurs as Innovators) มีการเชื่อมโยงระหว่างการประกอบการกับนวัตกรรม เพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของสังคม

นักวิชาการที่เป็นตัวอย่างของการอธิบายตามกรอบนี้ คือ เจ เกรกกอรี ดีส์ (J.Gregory Dees) ที่ระบุว่า “..ผู้ประกอบการเพื่อสังคม เป็นตัวกลางของการเปลี่ยนแปลงสังคม...” (Dees, 1998, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

4. กรอบเศรษฐศาสตร์สวัสดิการ (The Welfare Economics Perspective)

กรอบคิดนี้ สร้างคำจำกัดความของคำว่านวัตกรรมสังคม ด้วยการพิจารณาศักยภาพของนวัตกรรม ที่จะเปลี่ยนคุณภาพชีวิตของสังคมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค โดยที่ “คุณภาพของชีวิตในระดับจุลภาค” (Micro – quality of life) จะหมายถึงคุณภาพชีวิตของปัจเจกและทางการกำหนดคุณค่าของบุคคล ซึ่งจะเป็นเรื่องเฉพาะตัวของความพอใจของแต่ละคน สำหรับ “คุณภาพของชีวิตในระดับมหภาค” (Macro-quality of life) จะหมายถึงความผาสุกโดยรวมที่เกิดขึ้นจากโอกาสทางการศึกษา สุขภาพ ความมั่นคงของการทำงาน ชีวิตครอบครัว ชีวิตชุมชน สิ่งแวดล้อม อิสรภาพทางการเมือง ความเท่าเทียมทางเพศสภาพ ซึ่งเป็นคุณค่าที่กำหนดร่วมกันของคนในสังคม (Pol and Ville, 2009, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

กรอบเศรษฐศาสตร์สวัสดิการนี้ ยึดเอาแนวคิดของอมาตยา เซน (Amartya Sen) เป็นหลักนักร้องที่เห็นว่า คุณภาพของชีวิตของสังคม จะเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของกิจการที่ดีของกิจการบริษัท ที่สร้างงานสร้างรายได้ให้กับพนักงาน ย่อมจะนำไปสู่สวัสดิการของสังคมได้ แต่หากผลิตภัณฑ์นั้น ทำร้ายและทำลายความผาสุกของสังคม เช่น บุหรี่ ก็ไม่อาจจะนับว่าเป็นกิจการที่สร้างความผาสุกและนวัตกรรมเพื่อสังคมได้ (Pol and Ville, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

อย่างไรก็ตาม กรอบคิดข้างต้น เป็นกรอบทฤษฎีที่ไม่เน้นรวมเอาเรื่องของกำไรของบริษัทมาเกี่ยวข้องด้วย จะเน้นเฉพาะความจำเป็นของการตอบสนองความต้องการและความพอใจของสังคมโดยผลิตภัณฑ์และบริการ ซึ่งเป็นไปตามหลักคิดว่าด้วย “สินค้าสาธารณะ” (Public goods)

นักวิชาการที่สำคัญตามกรอบนี้ คือ เอ็ดดูอาร์โด โพล และไซมอน วิลล์ (Eduardo Pol and Simon Ville)

5. กรอบเน้นการปฏิบัติ (The Practice-Led Perspective)

กรอบคิดนี้ จะเน้นขั้นตอนการนำเอานวัตกรรมต่างๆ ไปแก้ไขปัญหาของสังคม จะอธิบายถึงความจำเป็น องค์ประกอบ และขั้นตอนของการปฏิบัติการเพื่อสร้างนวัตกรรมสังคม จะเน้นว่านวัตกรรมสังคม คือ กิจกรรมของนวัตกรรมที่ทำได้เพื่อรองรับต่อการแก้ไขปัญหาสังคม ไม่ว่าจะดำเนินการโดยนักการเมือง ข้าราชการ ปัญญาชน นักธุรกิจ ต่างเป็นผู้สร้างนวัตกรรมได้ ยิ่งไปกว่านั้น ยังนับเอาการเมืองแบบภาคพลเมือง ที่มีนักกิจกรรมเป็นผู้สร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (ไม่ว่าจะเป็นขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการสตรี และขบวนการรณรงค์เพื่อสิทธิของคนพิการ) เป็นเรื่องของการสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคม ในฐานะที่เป็นผู้นำเสนอหรือจัดเรียงลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหาสังคม โดยมีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ 1) การทำความเข้าใจต่อความต้องการและประเมินศักยภาพของแนวทางแก้ไข 2) การพัฒนาตัวแบบและโครงการนำร่อง 3) การขยายขนาดและการแพร่กระจาย 4) การเรียนรู้และวิวัฒนาการ (Mulgan, 2007 อ้างใน Choi and Majumdar, 2015, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

นวัตกรรมสังคม เป็นผลรูปธรรมของประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความยั่งยืน ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม มิใช่ระดับปัจเจกบุคคล โดยมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) กระบวนการของนวัตกรรม (Process of innovation) 2) การมุ่งเน้นผลลัพธ์ของนวัตกรรม (Innovation as an outcome) 3) การกระจายหรือการปรับใช้ (Diffusion or adoption) 4) การสร้างสรรค์คุณค่าจากความเป็นนวัตกรรม (The value created by the innovation) (Phills et al, 2008, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

ผลิตภัณฑ์ บริการ และตัวแบบของนวัตกรรมสังคม จะทำให้ศักยภาพและความสามารถของสังคมยกระดับขึ้นไป 6 ขั้นตอน โดยต่อเนื่องกันไปตั้งแต่การสำรวจปัญหาไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงระบบของสังคม คือ 1) การสำรวจและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม 2) การจัดทำข้อเสนอและแนวคิด 3) การสร้างตัวแบบและงานนำร่อง 4) การพัฒนาความยั่งยืน 5) การขยายขนาดและการกระจาย 6) การเปลี่ยนแปลงของระบบ (Murray et al, 2010, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

นักวิชาการที่โดดเด่น เช่น เจฟฟ์ มุลแกน (Geoff Mulgan) เจมส์ เอ. ฟิลลิส (James A. Phills) คริส ไดอิกล์เมียร์ (Kris Deiglmeier) เดล ทิมิลเลอร์ (Dale T. Miller) โรบิน มัวร์เรย์ (Robin Murray) จูลี คูเลียร์-กริช (Julie Caulier-Grice)

6. กรอบจิตวิทยาชุมชน (The Community Psychology Perspective)

กรอบคิดจิตวิทยาชุมชน กรอบนี้จะอ้างอิงผลการทดลองที่เกี่ยวกับนวัตกรรมสังคม (Experimental Social Innovation - ESI) ไปอธิบายความใหม่ของนวัตกรรมสังคม ซึ่งจะสามารถ

ประมวลลักษณะดังกล่าวได้จากการเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจก และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยจิตวิทยาชุมชนแบบเดิม (ที่เน้นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปโดยชุมชน)

นักวิชาการที่อธิบายตามกรอบนี้ คือ เคนเน็ท ไอ มาทอน (Kenneth I. Maton) ที่เห็นว่า การเหยียดผิว การเหยียดเพศสภาพ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม และความต่างกันในทางสังคม และเศรษฐกิจ เป็นการทำงานที่บกพร่องของระบบ (Dysfunctional school systems) ซึ่งจะต้องจัดการแก้ไขด้วยกลไกเชิงบวก เป็นกลไกเปลี่ยนแปลงสังคม (Maton, 2000, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

7. กรอบเขตแดนของการพัฒนา (Territorial Development Perspective)

กรอบคิดนี้ จะเน้นนำเอาประเด็นของสังคมที่ไม่เคยได้รับการแก้ไขมาก่อน ทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่ม มาเป็นวาระของสังคม การจะถือว่าอะไรเป็นปัญหาของสังคม และการทำงานนวัตกรรมสังคมของกรอบนี้จะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของสังคม ประสิทธิภาพการทำงานของสถาบันทางสังคม และตัวกลางของแต่ละสังคมเป็นสำคัญ จะให้ความสำคัญต่อนวัตกรรมกระบวนการ (Matter of Process innovation) การกำหนดลักษณะของอำนาจทางสังคม การนับรวมทางสังคม (Social Inclusion) การต่อสู้กับพลังอนุรักษ์ที่ครอบครอง “ตำแหน่งจริยธรรมของความยุติธรรมทางสังคม (Ethical position of social justice) ควบคู่ไปกับการอธิบายถึงผลลัพธ์ของการประกอบสร้างทางสังคม (Outcome of Social Construction) (Moulaert et al, 2005, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

การถูกกีดกันออกไปจากสังคม หรือการไม่ถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยนโยบายของรัฐ โดยกฎหมาย และ/หรือโดยกระบวนการทางสังคมนี้ การไม่นับส่วนหนึ่งของสังคม หรือมองข้ามจะเป็น “ความเก่า” การกลับมาพิจารณานับเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะเป็น “ความใหม่” ตัวอย่างของนวัตกรรมสังคมในเรื่องนี้ รัฐบาลเยอรมนี ได้กำหนดเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ของการรวมประเทศด้วยการสร้างความร่วมมือเพื่อสนับสนุน กระตุ้น และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนบ้านทั้งเยอรมันตะวันตกและตะวันออกให้อยู่ร่วมกัน โดยกลับย้อนไปอ้างอิงถึงกระบวนการทางสังคมที่เคยอยู่ร่วมกันมาก่อน แต่มาถูกแยกออกจากกันเพราะการเมืองการปกครอง (ในระหว่างนั้น รัฐบาลได้ตรึงเรื่องนี้อยู่ผ่านแนวคิดที่ว่าเยอรมันตะวันออกต้องอยู่รวมเยอรมันตะวันตก ไม่ใช่ไปรวมอยู่กับโซเวียต) อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ โรงพยาบาลโรคจิตในมิลาน ซึ่งโดยปกติแล้วผู้ป่วยจะเป็นผู้ใช้บริการ แต่อีกฐานะหนึ่งผู้ป่วยเหล่านั้น ก็เป็นสมาชิกชุมชนและมีส่วนร่วมบริหารกับชุมชนด้วย กิจกรรมโรงพยาบาลจึงดึงเอาผู้ป่วยเหล่านี้มาเป็นส่วนหนึ่งของการบริการจัดการ การอธิบายตามกรอบนี้ จะเหมาะกับการพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นและชุมชนละแวกบ้าน ที่รวมเอาส่วนที่ไม่เคยถูกนับรวมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมาก่อน มานับเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Gerometta et al, 2005, อ้างใน Choi and Majumdar, 2015)

นักวิชาการตามกรอบคิดนี้ ประกอบไปด้วย แฟรงค์ มูลาเอิร์ท (Frank Moulaert) จูเลีย เจอโรเมตตา (Julia Gerometta) แอนเดรียส โนวี และเบิร์นฮาร์ท เลอโอบต์ (Andreas Novy and Bernhard Leubold) และอีเทียนเน คริสเตียนส์ (Etienne Christiaens)

การปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคม

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้น บทความนี้จะขอประมวลคุณลักษณะของคำ ความหมาย และพลวัตของคำว่า นวัตกรรมสังคม เพิ่มเติมจากการอธิบายคำว่า นวัตกรรม ของสมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ ดังนี้

1. คำว่า “นวัตกรรม” นั้น แม้จะไม่มีคำว่า “สังคม” ต่อท้าย ก็จะมี ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแก้ไขปัญหาของสังคม และมีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับของสังคมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว และผลของการสร้างนวัตกรรมขึ้น จะโดยระดับใดก็ตาม จะเป็นประเภทใดก็ตาม ย่อมจะสร้างผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่มากก็น้อย ทั้งที่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป และแบบตัดขาด/เฉียบพลัน สำหรับคำว่า “นวัตกรรมสังคม” นั้น ก็ยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวมากขึ้นไปอีกว่า เป็นนวัตกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นในพื้นที่ของภาคส่วนทางสังคม ไม่ใช่ภาคส่วนธุรกิจ ในขณะเดียวกันก็ยังเจาะจงลงไปอีกว่า ผู้ที่สร้างสรรค์นวัตกรรมทางสังคมนั้น จะเป็นผู้นำทางสังคม องค์กรทางสังคม และขบวนการทางสังคม ยิ่งไปกว่านั้น ยังรวมความถึงการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยทางสังคมด้วย
2. การแก้ไขปัญหาทางสังคมโดยองค์กรและขบวนการทางสังคม แทนที่จะเป็นรัฐ ตามการอธิบายของเจฟฟ์ มูลแกน ถือได้ว่าเป็นการทำงานของนวัตกรรมในหลักการเดียวกันกับแนวคิดที่ว่าด้วยการปฏิเสธความเก่าของระบบที่มีอยู่โดยสิ้นเชิงของเคลย์ตัน คริสเทนเซน ดังนั้น จึงถือได้ว่า การปฏิเสธความเก่าโดยสิ้นเชิงเป็นคุณลักษณะประการสำคัญของนวัตกรรมสังคม
3. นวัตกรรมสังคม เป็นคำที่มีความหมายกว้าง และพลวัต นิโอะ โซอิ และสตีจิต มะจุมดาร์ รวมความหมายไว้ได้ถึง 7 มุมมองด้วยกัน ย่อมหมายความว่า นวัตกรรมสังคม มีความหมายได้มากถึง 7 ความหมาย แต่การอธิบายของทุกความหมายต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของสังคมที่มีอยู่เป็นหลัก และทุกมุมมองต่างอธิบายด้วยการปฏิบัติการโดยสังคม (Social action) โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามกรอบการอธิบายของกรอบเน้นการปฏิบัติ ก็เน้นเรื่องของภาคปฏิบัติเป็นเกณฑ์ แม้กระทั่งกรอบสังคมวิทยา ก็ยังมีการรวมเอาการปฏิบัติเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างคำอธิบายด้วย

4. การสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของภาคส่วนทางสังคมและเป็นพื้นที่ที่นวัตกรรมโดยทั่วไปที่เกิดขึ้นจากการทำงานโดยระบบปกติ โดยรัฐและระบบเศรษฐกิจการตลาด ไม่สามารถจะครอบคลุมถึง จึงเท่ากับว่า นวัตกรรมสังคมได้ทำหน้าที่เป็นกลไกจัดการปัญหาของสังคมที่ไม่ได้รับการแก้ไขมาก่อนให้ลุล่วงไปได้ ดังนั้น การสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคม จึงเป็นเสมือน“ไกสัญญาณ” (Trigger) ของการยกระดับความสามารถของสังคม และคุณภาพชีวิตของผู้คน ให้มีความก้าวหน้าผาสุกไปอีกลำดับหนึ่ง

บรรณานุกรม

- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ (2553) “ นวัตกรรม : ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อผู้ประกอบการ, วารสารบริหารธุรกิจ ปีที่ 33 ฉบับที่ 128 ตุลาคม – ธันวาคม 2553 : 49-65 <http://www.jba.tbs.tu.ac.th/files/Jba128/Article/JBA128Somnuk.pdf> (เข้าถึงเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2560)
- สุวิทย์ เมษินทรีย์(2559) “ไอริส ประเทศไทย 4.0 สร้างเศรษฐกิจใหม่ ก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง” <http://www.thairath.co.th/content/613903> (เข้าถึงเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2560)
- Bernard P (1999). “Social cohesion : A dialectical critique of quasi-concept, in *Lien social et Politiques*,(41) : 47-59
- Brest,Paul (2010).The Power of Theories of Change, https://ssir.org/articles/entry/the_power_of_theories_of_change (เข้าถึงเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2560)
- Castells,Manuel (1998). Information Technology,Globalization and Social Development, paper prepared for the UNRISD Conference,Geneva,22-24 June 1998, http://in3.dem.ist.utl.pt/master/03econ/lecture_9.pdf (เข้าถึงเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2560)
- Choi and Majumdar (2015). “Social Innovation : Towards a Conceptualisation”, in *Technology and Innovation for Social Change*, Majumdar et al, Springer : 7-34
- Christensen,M.Clayton (1999) “The Evolution of Innovation”, *The Technology Management Handbook*, editor-In-chief, Richard C. Dorf, CRC Press LLC : 3-7
- Christensen, M. Clayton, Raynor, E.Michael,and McDonald, Rory (2015) “What is Disruptive Innovation?”,*Harvard Business Review*, <https://hbr.org/2015/12/what-is-disruptive-innovation> (เข้าถึงเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2560)
- Mulgan,Geoff.(2006) “The Process of Innovation”, *Innovations/Spring*, www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/itgg.2006.1.2.145

Rogers, Everett M (1983) Diffusion of Innovations, third ed.,The Free press
Schwab, Klaus (2016). The Fourth Industrial Revolution,what it means,how to re
spond

[https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-
what-it-means-and-how-to-respond/](https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/)(เข้าถึงเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2560)